

[B] **HIJ WIST DONDERS GOED WAT HIJ DEED.
EEN BIOGRAFIE VAN TOON HERMANS**

“Ik doe maar wat”, zei Toon Hermans (Sittard, 1916) met enige regelmaat in interviews over zijn werk. Zo zag een theateravondje van de grootste clown die Nederland heeft voortgebracht er inderdaad vaak uit. Een uniek intiem onderonsje met het publiek, ook al zaten er bijna tweeduizend mensen in het Amsterdamse theater Carré. En de volgende dag had hij weer nieuwe invallen, maakte hij weer andere strapatsen, liet hij de dames met verse grappen letterlijk in de broek plassen en verraste hij ook zijn muzikanten en zichzelf.

Nou nee! Toon Hermans wist donders goed wat hij deed. Natuurlijk improviseerde hij wel eens, zoals hij inderdaad een keer een stoel het podium opsleepte en aan een krankzinnig verhaal begon over zijn zuster die op deze stoel had gezeten. Maar zo'n nummer werd vervolgens bijgeschaafd totdat er geen ruw randje meer voelbaar was.

In de biografie *Toon* van Jacques Klöters lezen we dat eigenlijk de hele carrière van Hermans één grote schaaftartij is geweest. Vanaf zijn allerprilste optreden om zijn bedroefde moeder op te beuren tot aan de Amerikaanse show. Elke zin, elke beweging, elk decorstuk, elke noot werd minutieus voorbereid en doorgelicht. Muzikanten werden tot perfectie gedwongen en hadden heel wat te stellen met de kuren van Hermans, die behoorlijk hard uit de hoek kon komen. Toch, zo stelt Klöters, zien we wel degelijk de moderne, intuïtieve kunstrichtingen, waaronder de Cobra-schilders met Appel, in het werk van Hermans terug. Niet alleen in de experimentele, absurdistische programma's *Zaza* en *Ballot* uit de jaren vijftig, maar eigenlijk in zijn gehele oeuvre. Zijn voorkeur voor het niet-weten, het onbewuste en kinderlijke viel samen met het naïeve en de kleurenpracht van Appel, net zoals hij ook beïnvloed is door de springerige, moderne poëzie van Simon Vinkenoog.

“Ik kijk altijd naar de zon, dan valt de schaduw achter mij”, zo luidde het simpele levensmotto van Hermans. Daar zat wel een heel complexe man achter. Het oeuvre van Hermans is het resultaat van wat er allemaal in zijn levenstrechter is gestopt: de bittere armoe die hij heeft geleden nadat zijn vader diep was gevallen in de bankierswereld van Sittard;

zijn liefde voor de kermis, het circus en zijn grote clownsvoorbeeld Buziau; de katholieke rituelen; de Sittardse traditie van het *laammaeke* (elkaar lam van het lachen maken door lang en aanhoudend komisch doorzeuren); de strijd om in Amsterdam als Limburgs provinciaaltje geaccepteerd te worden, en zijn huwelijk met Rietje, dat hij door zijn werkmanie en interesse in andere vrouwen behoorlijk op de proef heeft gesteld.

Jacques Klöters heeft Hermans van dichtbij meegemaakt. Eind jaren tachtig vroeg Hermans of Klöters hem wilde helpen bij het restaureren van de tamelijk gammele show die hij op dat moment speelde. Klöters heeft als lid van cabaretgroep Don Quishocking (die in de jaren zeventig weinig van de zonnige bloemetjesfilosofie van Toon moest hebben) het theaterleven intens meegemaakt, en heeft in de eindeloze discussies binnen die groep geleerd het vak te analyseren. Als bibliotheekmedewerker in het Theater Instituut in Amsterdam heeft hij een enorme kennis van de theatergeschiedenis opgebouwd. Hermans zag in Klöters een kritische bewonderaar, en het klikte tussen de twee. Vervolgens heeft Klöters een televisieportret van Toon gemaakt en samen met Lisa Wade heeft hij de vrijwel volledige cd- en dvd-uitgaven van Toon samengesteld. Die kennis, vaardigheden en ervaring vormen de basis van het vuistdikke, oerdegelijke boek over Toon Hermans.

Ondanks de enorme liefde voor zijn onderwerp is de biografie geen hagiografie geworden. Heel subtiel tipt Klöters een paar ongerijmdheden in de loopbaan van Hermans aan. Zo gaat in het voorjaar van 1944 in het Amsterdamse City Theater de revue *Uitverkoop* in première. De naam van Toon Hermans staat groot op het affiche. De Sittardse komiek, die naam heeft gemaakt met zijn imitaties van de grote clown Buziau, heeft aan alle sketches meegeschreven. Hij is nu echt doorgebroken.

Tegelijkertijd worden Joden in goederenwagens weggevoerd uit Westerbork. “De artiesten en kunstenaars onder hen klampten zich vast aan hun vak. Ze produceerden een aantal revues waarmee ze uitstel van deportatie kregen. Wie in het publiek zat, vond het geweldig.”

Zonder een waardeoordeel uit te spreken over artiesten die tijdens de Tweede Wereldoorlog met een stempel van goedkeuring van de bezetters

doorspeelden, schetst Jacques Klöters in zijn biografie over Toon Hermans het wrange verschil in decor waartegen deze revues werden gespeeld. Zoals hij verderop ook de felle tegenstellingen aangeeft tussen de sfeer in het theater en op straat halverwege de jaren zestig. Terwijl Toon Hermans zijn publiek in Carré maanden laat lachen en over de piano van zijn bonmama zingt, klinkt buiten ‘Satisfaction’ van The Rolling Stones en slaat de politie een demonstratie tegen atoomwapens uit elkaar. De opstandige Amsterdamse jongerenbeweging Provo wil kritisch zijn en het volk uit de droom helpen, terwijl Toon het juist een zoete droom wil meegeven.

Het zijn dit soort observaties die de biografie *Toon* tot een geweldig boek maken. Het werk en het leven worden letterlijk tot de laatste snik beschreven en uitgebeend door Klöters, die zonder enige twijfel de definitieve Toon Hermans-biografie heeft geschreven.

Heel veel nieuws komen we niet tegen, maar de analyses zijn glashelder en bepaalde zaken krijgen een extra lading. Zoals het (mislukte) Amerikaanse avontuur (het Limburgse *menneke* voelde zich niet thuis in het kille New York) en de verhouding tussen Toon en de roddeljournalist Henk van der Meyden, die elkaar gebruikten.

Soms had het wel een onsje minder mogen zijn, zoals in de beschrijvingen van de Sittardse jeugd, de laatste levensdagen van Hermans of van zijn filosofische wandelingen met zijn vriend Sjeff Prick (hoogleraar neurologie, psychiatrie) tijdens zijn inzinking in 1971. Ook wringt het stilistisch een beetje als de biograaf zich in de ik-vorm presenteert vanaf het moment dat hij het leven van Hermans binnenstapt. Maar dat is kritiek in de marge. Alles wat de geïnteresseerde lezer wil weten over het oeuvre en het leven van Toon Hermans staat in dit prettig geschreven boek.

PATRICK VAN DEN HANENBERG

JACQUES KLÖTERS, *Toon. De biografie*, Nijgh & Van Ditmar, Amsterdam, 2010, 534 p.